

Adrian DOLGHI

COPIII ÎN CADRUL TRADIȚIILOR DE IARNĂ DIN REPUBLICA SOVIETICĂ SOCIALISTĂ MOLDOVENEASCĂ (1944–1961)*

<https://doi.org/10.52603/rec.2022.31.02>

Rezumat

Copiii în cadrul tradițiilor de iarnă din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (1944–1961)

Puterea sovietică a urmărit să lichideze tradițiile vechi și să inventeze tradiții revoluționare, de asemenea să transforme unele tradiții creștine în tradiții comuniste, pentru a constitui o cultură nouă – de tip sovietic. În urma analizei tradițiilor de iarnă în RSSM, cu implicarea copiilor, concluzionăm că transformarea tradiției a avut loc doar în calendarul oficial din care cauză nu a putut influența decisiv formarea identității etnoculturale a tinerii generații. Cu toate eforturile factorului politic, calendarul tradițional nu a putut fi modificat. În pofida mediului politic și ideologic ostil, atașamentul populației față de tradiții, obiceiuri, credința creștin-ortodoxă nu a fost lichidat. Durabilitatea tradițiilor în conștiința societății a împiedicat dezlocuirea lor, ele au fost umplute parțial cu unele elemente cu conținut ideologic. Influența mediului – parțial a propagandei ateiste din partea școlii și organizațiilor de copii și cea religioasă din partea familiei – a format o atitudine duplicitară a atitudinii față de religie, impunându-i să urmeze în taină culturile religioase. Copiii s-au pomenit prinși între două lumi contradictorii: cea sovietică oficială și cea a mediului tradițional din care își trăgea originea (familia, satul, rudele). Valorile autentice în cele din urmă învingând din punct de vedere spiritual.

Cuvinte-cheie: copii, tradiții, sărbători de iarnă, putere sovietică, ideologie, identitate.

Резюме

Участие детей в зимних традициях Молдавской Советской Социалистической Республики (1944–1961)

Советская власть стремилась ликвидировать старые традиции и изобрести революционные, а также преобразовать некоторые христианские традиции в коммунистические, чтобы создать новую культуру – советского типа. Проведя анализ зимних традиций в МССР с участием детей, мы приходим к выводу, что трансформация традиций происходила только в официальном календаре, в связи с чем она не могла решающим образом повлиять на формирование этнокультурной идентичности молодого поколения. Вопреки всем усилиям политического фактора, традиционный календарь изменить не удалось. Несмотря на враждебную политическую и идеологическую среду, привязанность населения к традициям, обычаям, христианской православной вере не была ликвидирована. Устойчивость традиций в сознании общества предотвратила их вытеснение; они были частично наполнены некоторыми элементами идеологического содержания. Влияние среды – отчасти атеистическая пропаганда со стороны школы и детских организаций и религиозная пропаганда со стороны семьи – формировало двойственное отношение к религии, заставляя

детей тайно следовать религиозным культурам. Дети оказались зажаты между двумя противоречивыми мирами: официальным советским миром и традиционной средой, из которой они произошли (семья, село, родственники). Подлинные ценности в конечном счете духовно преобладали.

Ключевые слова: дети, традиции, зимние праздники, советская власть, идеология, идентичность.

Summary

Children during the Winter Traditions in the Moldavian Soviet Socialist Republic (1944–1961)

The Soviet power sought to liquidate the old traditions and to invent revolutionary ones, as well as to transform some Christian traditions into communist ones in order to constitute a new culture – of Soviet type. Following the analysis of winter traditions in the MSSR that involved children, we conclude that the transformation of the tradition took place only in the official calendar, due to which it could not decisively influence the formation of the ethnocultural identity of the young generation. Despite all the efforts of the political factor, the traditional calendar could not be changed. Regardless of the hostile political and ideological environment, the attachment of the population to traditions, customs, and the Christian Orthodox faith has not been liquidated. The sustainability of the traditions in the consciousness of the society prevented their displacement; they were partially filled with some elements with ideological content. The influence of the environment – partly of the atheist propaganda on behalf of the school and children's organizations and the religious propaganda on behalf of the family – formed a duplicitous attitude towards religion, forcing children to secretly follow religious cultures. The children found themselves caught between two contradictory worlds: the official Soviet world and the traditional environment from which they originated (family, village, relatives). Authentic values ultimately prevailed spiritually.

Key words: children, traditions, winter holidays, Soviet power, ideology, identity.

Sărbătorile de iarnă în copilărie au un impact formator deosebit asupra formării personalității copiilor. În cadrul tradițiilor de Crăciun și de Anul Nou persoana participă la ritualuri și obiceiuri specifice poporului său care își trag originea din perioada precreștină, și care s-au format și evoluat în timp, reprezentând elemente ale conștiinței de neam și formă de manifestare a identității etnice. Prin implicarea membrilor comunităților etnice în sărbătorile calendaristice are loc însușirea identității etno-culturale dar și transmiterea acestora ge-

nerațiilor tinere. Credințele religioase tradiționale, simbolistica magică a ritualurilor de sărbători au mobilizat membrii comunităților etnice și au consolidat unitatea de neam. Referindu-ne la obiceiurile calendaristice de iarnă în RSS Moldovenească cu implicarea copiilor, urmărim să observăm dacă actul formării identității etnice prin transmiterea tradiției la copii a avut loc, sau implicarea puterii sovietice în transformarea tradiției a avut succes, iar copiilor în perioada sovietică le-a fost formată exclusiv doar identitatea sovietică.

În sensul atingerii acestui obiectiv, importantă este abordarea obiceiurilor de iarnă de către cercetătorii sovietici dar și propaganda sovietică care tindea să formeze „Omul Nou”. Lucrările din perioada sovietică care elucidează obiceiurile calendaristice de iarnă ne prezintă percepția sărbătorilor de iarnă și a participării copiilor la acestea de către societatea sovietică și modul în care erau implicați copiii anume în perioada care ne interesează. Studiile elaborate după anul 1991 prezintă răspândirea obiceiurilor sărbătorilor creștine într-un alt context istoric.

În lucrarea „Moldovenii: studii de istorie, etnografie și studiul artelor” (autori A. Lazarev și V. Zelenciuc) sunt menționate sărbătorirea Crăciunului și tradiția colindatului, dar cu referire la trecut, pe paginile cărții este prezentată și o colindă. De asemenea autorii descriu în detaliu tradițiile de Anul Nou în calitate de sărbătoare și tradiții care mai erau larg întâlnite la data elaborării lucrării. (Лазарев, Зеленчук 1977: 288-290).

La fel și cercetătorul din RSSM Iu. Popovici în lucrarea sa „Sărbătorile moldovenești de anul Nou” (Попович 1974) elucidează din perspectivă marxistă obiceiurile și tradițiile de Anul Nou dar și cele de Crăciun. Deși lucrarea se referă la secolul al XIX-lea – începutul secolului XX, totuși materialele etnografice și folclorice la care face referință sunt din anii 50–60 ai secolului XX, contemporan autorului. Lucrarea ne ajută să înțelegem gradul de răspândire a tradițiilor și de implicare a copiilor, în contextul epocii.

Atitudinea puterii sovietice față de sărbătoarea Crăciunului și cea a Anului Nou a fost diferită. Puterea Sovietică a delimitat strict Crăciunul „burghez-dvorean” și Anul Nou „ateist” cu toate atribuțiile de sărbătoare și le-a contrapus una alteia (Сальникова 2011: 7). Crăciunul, în primii ani ai Puterii Sovietice, era etichetat drept o sărbătoare „burgheză”, de aceea periculoasă și inutilă. În anii 1922–1924, în Uniunea Sovietică, în cadrul propa-

gandei ateiste agresive, s-a desfășurat campania de sărbătorire a „crăciunului comsomolist” deseori numit și „Brad comsomolist” în calitate de negare a sărbătorescului tradițional, bradul în calitate de element a fost solicitat din nou, la fel ca și măștile, costumele de carnaval, în special care aveau conținut antiburghez și antireligios. „Crăciunul comsomolist” era organizat în instituțiile de învățământ, dar și pentru maturi la locul de muncă pentru a demonstra că sărbătoarea creștină este dăunătoare și cât de periculoase sunt „reminiscențele burgheze” în societate (Сальникова 2011: 82). Treptat Crăciunul a fost eliminat din calendarul sovietic, iar în a doua jumătate a anilor 1920 și în anii 1930 nu s-a mai sărbătorit la nivel oficial, acesta fiind interzis și inacceptabil. Campaniile propagandistice ateiste condamnau permanent sărbătorirea sărbătorilor religioase. Cu toate acestea, o parte însemnată a populației a continuat să sărbătorească Crăciunul în familie. Acest lucru nu corespundea „modului de viață sovietic”, din care cauză Statul sovietic a continuat ofensiva asupra tradiției. Bolșevicii au introdus săptămâna de muncă neîntreruptă, inițial fiind de cinci zile, apoi de patru, deci, patru zile se muncea iar a cincea zi muncitorii se odihneau. Astfel, 80 % din angajații aceleiași întreprinderi întotdeauna munceau. Numărul sărbătorilor a fost redus prin lichidarea lor. Ziarul „Pravda” scria într-un editorial la 25 decembrie 1929 că pentru prima dată ziua de Crăciun devenise zi lucrătoare. Bradul a fost interzis în calitate de simbol al sărbătorii. Presa pentru copii a demarat o propagandă împotriva tăierii brazilor și împotriva crăciunului, preoților, propaganda ateistă luând o amploare mai mare. Parte a propagandei ateiste a fost organizarea așa numitului „Crăciun antireligios”.

În RASSM de asemenea aveau loc aceste „Sărbători”, care erau niște întruniri ale comsomoliștilor și pionierilor. În cadrul acestora se organizau scenele, se recitau poezii, se spuneau bancuri care ridiculizau sărbătoarea Crăciunului, mersul cu colindatul, de asemenea erau luați în derâdere preoții, credincioșii, se făcea propagandă ateistă (Культура 1975: 306-307). În școală campania împotriva Crăciunului se desfășura începând cu clasa întâi. Astfel copiii care veneau din familie erau supuși educației proletare. În Abecedarul editat în RASS Moldovenească în anul 1932 se menționează că: *În ziua de Crăciun, avându-se în vedere tradiția colindatului, prin sat se auzeau cântece și răcnete. Glasurile cântăreților răgeau ca niște vaci. Despre colindători se menționează că erau beți și că se băteau.* În continuare se

menționează: *Aceasta este ziua beției, bățăilor și sudalmelor! Aceasta este sărbătoarea nebunilor. Iată în ce cred sătenii noștri! Nu, Noi ne vom lupta cu aceasta! <...> La adunare s-a hotărât ca toți pionierii și octombreeii sunt obligați să se lupte mai aspru pentru lozincile: Toți la lucru în ziua de Crăciun. Jos sărbătorile religioase!* (Abecedar 1932: 54).

În primul număr al Revistei „Scînteia Leninistă” din anul 1931 este publicat articolul „Lupta cu religia și pionierii”, în care sunt puse obiective de înrolare a pionierilor în propaganda antireligioasă în societate dar și acasă. Este propus un plan de instruire și de lucru, este propagată ideea vigilenței (Scînteia 1931: 11). Campania antireligioasă a afectat, în afară de Crăciun, și celelalte sărbători calendaristice. Sărbătorirea Anului Nou, a fost interzisă, la fel și utilizarea Bradului. Erau amendate persoanele care organizau sărbători de sfârșit de an pentru copii în școli și grădinițe. A încetat comerțul cu brazi și jucării. Cu toate acestea în mediul privat oamenii sărbătoreau.

Acest vid al sărbătorilor în perioada de sfârșit și început de an a durat până în 1935. În anul 1935 în ziarul „Pravda” a apărut un articol al secretarului CC al Partidului Comunist din Ucraina care cerea să fie organizate sărbători de Anul Nou pentru copii. El îndemna să fie permisă sărbătorirea în instituțiile de învățământ public, casele pionierilor, cluburi etc. însă în stil sovietic, fără elemente de religiozitate, dar cu utilizarea bradului, acesta fiind numit „Brad de Anul Nou”.

Astfel, către sfârșitul anului 1935 s-a revenit la nivel oficial la sărbătorirea Anului Nou cu utilizarea „Bradului de Anul Nou” în locul Bradului de Crăciun, căruia i s-a dat o altă semnificație. Moș Crăciun cu numele de Moș Gerilă a reapărut însoțit de un ajutor pe nume „Albă ca Zăpada”. Presa a popularizat larg Sărbătoarea de Anul Nou, a descris modul de sărbătorire și i-a apreciat importanța. În acest mod se dorea ruperea de tradiție și instituirea unei noi sărbători cu caracter revoluționar, care corespundea „modului de viață sovietic”, fiind larg popularizată pentru a atrage populația. Despre această „sărbătoare sovietică” au fost scrise poezii, piese de teatru, povestiri, copiii și adulții erau organizați să parcurgă ritualuri de pregătire și de sărbătorire. Această sărbătoare reinventată trebuia să contribuie prin simbolistica sovietică și renunțarea la elementele religioase la formarea culturii sovietice, să implice cetățenii și să formeze cetățenilor o identitate sovietică.

Începând cu anul 1940, dar mai ales după 1944,

propaganda ateistă a fost extinsă în RSS Moldovenească. În anii postbelici, tânăra generație din RSS Moldovenească, antrenată plenar în organizația de pionieri, a exersat zi de zi „cum trebuie să fie un bun comunist”, demn de „Patria măreață”. În Revista „Scînteia Leninistă” nr. 1 din anul 1947, a fost publicată o povestire cu titlul „Moș Crăciun”. Istoria povestește despre o fetiță de șase ani care îl așteaptă pe „Moș Crăciun” să vină de Anul Nou. Copilul s-a pregătit de sărbătoare, a împodobit „Pomul de Anul Nou” (Scînteia 1947, nr. 1: 10-11). Moș Crăciun a venit, dar după o scurtă discuție este demascat că este moș Sava din mahala, care a vrut doar să bucure copiii. Mesajul textului adresat copiilor este că Moș Crăciun nu există. Din text înțelegem că a fost promovată înlocuirea Crăciunului cu Anul Nou, Pomului de Crăciun cu Pomul de Anul Nou.

În esență, povestea are un mesaj ateist, dar de asemenea ilustrează că sărbătorile religioase au fost excluse din calendarul oficial, iar deoarece Crăciunul nu a putut fi anulat, puterea Sovietică a recurs la înlocuirea lui cu o versiune sovietică cu ritualuri asemănătoare, dar de Anul Nou. Această transformare a tradiției creștine în tradiție sovietică este consemnată în Abecedarul editat în 1939 la Tiraspol. Pe ultima pagină a manualului este propusă poezia cu titlul „Iolka” (Bradul), care era de fapt o traducere a poeziei din rusă „В лесу родилась ёлочка” (În pădure s-a născut un brad) însoțită de o imagine cu copii ce dansează în jurul bradului, ținând în mână simboluri sovietice. Astfel bradul de Crăciun a devenit „brad de Anul Nou” și în RSSM. Această practică frecvent întâlnită devine o politică de transformare a tradițiilor în elemente ale sărbătorescului sovietic, pentru a atrage populația și a umple timpul liber cu elemente de sărbătoare cu care s-au deprins, dar deja cu o altă semnificație și umplutură ideologică.

Modul de sărbătorire a Anului Nou cu participarea copiilor este prezentat în raportul de activitate pentru anul 1945 a Secției de Pionieri a CC al ULCT din Moldova, în care se menționează: *Organizațiile raionale și orașenești ale Komsomolului împreună cu instituțiile de învățământ au aprobat un plan de desfășurare a vacanței de iarnă. A fost organizată adunarea și confecționarea jucăriilor pentru brad, au fost organizate cadouri pentru copiii veteranilor. Au fost organizate matinee de Anul Nou în toate școlile din republică, au fost făcute cadouri copiilor veteranilor. În total în republică au fost donate 141280 de cadouri. În orașul Soroca, în*

Casa Pionierilor, la matineul din 31 decembrie au participat 100 de elevi. A fost pregătit un program de sărbătoare. Separat de ceilalți a fost organizat matineul pentru copiii veteranilor participanți în al Doilea Război Mondial unde au fost invitați 62 de copii. Toți aceștia au primit cadouri care conțineau produse alimentare și unele mărfuri industriale de larg consum. Cercurile de creație artistică din cadrul Casei de Pionieri au prezentat programe artistice pentru câteva sate din raionul Soroca: Buhorovca, Zastînca ș. a.

Comitetul orășenesc al Komsomolului din orașul Tiraspol, secretarul tovarășul Perganov a organizat un matineu de Anul Nou pentru copiii veteranilor în casa de lucru a partidului din oraș. La acest matineu au participat 147 de copii. Matineul a fost vesel și toți copiii au primit cadouri: haine, încălțăminte. În județul Chișinău copiilor veteranilor le-a fost distribuite trei mii de cadouri. Dintre acestea 900 au fost oferite de către comsomoliștii raionului Nisporeni.

În Chișinău Bradul a fost instalat în centrul orașului și a fost împodobit cu jucării confecționate de copii. Pionierii din oraș au confecționat pentru grădinițe și bradul orașului 6 mii de jucării. În jurul bradului au fost organizate jocuri, dansuri, a cântat fanfara. Copiii din clasele mai mari din toate localitățile au pregătit numere artistice. De asemenea au fost organizate competiții, excursii la fabrici și uzine pentru a cunoaște cum se produc: untul, spiritul, zahărul. De asemenea le-au prezentat muncitorilor concerte. În orașul Râbnita, cu ocazia sărbătorii de Anul Nou, a fost organizat un marș militarizat al pionierilor pe o distanță de cinci kilometri. La marș au participat 82 de copii (AOSP, f. 51, inv. 3, d. 25, f. 24). Documentul ne ilustrează sărbătorirea publică în stil sovietic. Are loc mobilizarea socială pentru a ajuta aproapele, solidaritatea cu veteranii și copiii acestora, cărora li sa acordat o atenție mai mare. Organizațiile principale responsabile de organizarea sărbătorii au fost organizațiile comsomoliste. Pentru ca sărbătoarea să fie atractivă au fost împodobiți brazi, au fost interpretate numere artistice și a cântat muzică, toate în stil sovietic, bolșevic. Sărbătoarea trebuia să apropie puterea sovietică de copii dar și de adulți, deoarece exista o distanță dintre autorități și populație ca urmare a războiului, a represiunilor, a ocupației Basarabiei. Sărbătoreșcul, glorificarea continuă a puterii sovietice și rezultatelor ei urmau să influențeze opinia publică.

Revista „Scînteia Leninistă” publică anual foto-

grafii de la matineele organizate de Anul Nou, poezii și urături (Scînteia 1940; Scînteia 1947, nr. 12: 7). Conform ilustrațiilor din această revistă, Bradul de Anul Nou este împodobit cu jucării în stil sovietic: soldăței, tancuri sub formă de jucării, stelute cu cinci colțuri, adoptate de sovietici, păpuși pionieri etc).

Coperta revistei „Scînteia Leninistă”, nr. 1, 1948

Urăturile de pe paginile revistei sunt deseori adaptate la realitățile sovietice, boii care trag plugul sunt înlocuiți cu tractoare, în urături sunt prezenți muncitori, colhoznicii (Scînteia 1957, coperta verso). În Abecedar, la sfârșitul cărții, alături de „Bradul de Anul Nou” apare și Moș Gerilă în loc de Moș Crăciun, care împarte daruri și se joacă cu copiii. Ediția din anul 1961 a Abecedarului promovează jocul ca un element firesc al copilăriei, care se îmbină armonios cu acea etapă a devenirii „omului sovietic”. Copiii, octombrii și pionieri, continuă să se implice, participe, învețe, muncească – pun umărul la cauza comună de construire a comunismului, la demascarea dușmanilor. Copiii nu înțelegeau esența evenimentelor, a tradițiilor revoluționare, dar erau incluși în acțiunile de sărbătoare, simțeau bucuria și atmosfera de sărbătoare, în felul acesta se forma deprinderea să sărbătorească în stil sovietic.

Astfel observăm că la nivel oficial sărbătorirea Anului Nou nu doar că a fost permisă, dar treptat sărbătoarea a fost transformată în una civilă, sovietică. Fiind preluat Bradul și Moș Crăciun, Anul Nou a înlocuit Crăciunul. În localitățile rurale, Anul Nou continua să fie sărbătorit în mod tradițional. Acest lucru este demonstrat de materialele etnografice culese de cercetătorii Secției de Etnografie din cadrul Academiei de Științe din RSSM. În anul 1970 s-au făcut cercetări în cca 40 de sate. Rapoartele expedițiilor etnografice consemnează păstrarea tradițiilor de Crăciun și Anul Nou și par-

ticiparea atât a adulților cât și a copiilor la acestea. Vom exemplifica unele descrieri ale tradițiilor.

„Felicitarea tradițională cu plugul avea loc în ajunul Anului Nou, de 31 decembrie sau 13 ianuarie. Primii cu plugul ieșeau adolescenții, în grupuri de 3–6 persoane în fiecare. Duceau cu dâșii un plug mic de lemn numit «pluguleț» sau «plugușor».

Urătura băieților depindea de vârsta copiilor. Până la 7–8 ani rosteau următoarea urătură:

Ei, plugușor cu 12 boi

La nei cu prinei

La coadă cu dolghei,

Săriț cu sămânța,

Că se usucă brăzdița

Săriț cu colacu,

Că vă fărâcă boii pragu.

Hăi!

(Satul Molovata, raionul Dubăsari).

Diferită era urătura copiilor de 8–12 ani.

Mâine anul se-noiește

Plugușorul se pornește

Și începe a ura,

Pe la case a colinda

Iarna-i gre, omătu-i mare,

Semne bune anul are,

Semne bune din belșug

Pentru brazda de la plug.

Plugușor cu patru boi

Plugușor mânat de noi.

Hăi! Hăi! Hăi!

(Satul Delacău, raionul Grigoriopol)

Mersul copiilor cu plugușorul se termina către seară, când ieșeau prin sat adolescenții de 12–14 ani. Încercând să-i imite pe maturi aceștia utilizau fragmente din «Plugul Mare» care era rostit de către flăcăi. Gospodarii casei îi răsplăteau cu colaci mai mici copti special pentru copii, cu covrigi, bomboane și copeici” (AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 10, f. 1-3). Seara deja mergeau grupurile de tineri de peste 15 ani și adulții.

Etnografiile culegători ai materialului constată că „ritualul de Anul Nou pentru adulți a suportat transformări în ultimele decenii. Iar ritualul de Anul Nou pentru copii este la nivelul la care era cel al adulților în secolul al XIX-lea. Astfel că în unele sate, în anul 70, se întâlneau copii ce mergeau cu un plug în miniatură, de care se lega busuioc și o ață de lână de culoare roșie, și toată recuzita ritualică” (AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 10, f. 1-3). Informația este deosebit de importantă deoarece consemnează păs-

trarea tradiției, deși cercetătorii aveau obiectivul principal să consemneze transformările socialiste din societate.

Semănatul reprezintă un alt ritual în ziua de 1 sau 14 ianuarie. Materialul etnografic din anul 1970 consemnează:

„...Pe întreg teritoriul Moldovei, în unele sate din regiunile Cernăuți și Odessa este răspândit «Semănatul». Grupuri de copii de 3–5 ani și mai mari merg din casă în casă să semene rudele. Ei intră în casă imitând semănatul, aruncă cu mâna semințe de grâu, orz, porumb, ovăz, de floarea soarelui, mazăre. Sunt semănite și animalele pentru a fi rodnice și să muncească bine, găinile ca să clocească pui. Boabele căzute jos erau maturate și date animalelor ca să fie sănătoase, erau aruncate în câmp sau păstrate pentru fericire. Se ghicea după numărul boabelor câți pui vor fi clociți. «Semănatul» era însoțit de rostirea unor texte. Copiii de 3–6 ani rosteau:

Să crească grânelor,

Mălăele,

Păpușoaiele

La anul

Și la Mulți ani.

(Satele Văleni, Giurgiulești, raionul Vulcănești)

Adolescenții declamau:

Sănătate nouă!

Să trăiți,

Să-nfloriți

Ca merii

Ca perii

În mijlocul verii

Să crească grâiele,

Mălăele,

Păpușoaiele,

La anul

Și la mulți ani!

Un alt ritual cu participarea copiilor este «Sorcova». În ziua Andrei (30 noiembrie) sau a Anei (9 decembrie), copiii aduceau în casă câteva crenguțe de măr. În unele cazuri aduceau crenguțe de cireș, vișin, păr, prun etc. Crenguțele erau păstrate în apă, până la Anul Nou apăreau muguri sau chiar flori. În ajunul Anului Nou crenguțele erau legate cu o ață de lână de culoare roșie. Crenguțele pregătite în acest mod se numeau «Sorcova». În dimineața de Anul Nou copiii mergeau pe la case și felicitau cu «Sorcova». Ei intrau în casă și atingeau stăpânul cu «Sorcova» pe umăr, rosteau urări de bunăstare în anul nou. Din cele mai vechi texte,

în opinia culegătorilor autorilor raportului, sun versurile din satul Priozernoie din Raionul Chilia din regiunea Odessa.

*Sorcova,
Vesela,
Peste vară,
Primăvară,
Să trăiești,
Să-îmbătrânești,
Ca un măr,
Ca un păr,
Ca un fir de trandafir,
Tare ca piatra
Iute ca săgeata,
Tare ca fierul,
Iute ca oțelul.
La anul
Și la mulți ani!"*

(AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 10, f. 12-13)

Obiceiurile Plugușorul, Sorcova, Semănatul, sunt răspândite și în prezent în rândul copiilor și iubite, ele având o semnificație importantă în perioada de trecere dintre ani, aducând noi speranțe pentru noul an, având și semnificații magice și agrare și având legătură nemijlocită cu ciclul vieții.

Despre Crăciun în mediul oficial, presă, instituții publice, se menționa că a fost o sărbătoare religioasă învechită care nu se mai sărbătorește, sărbătorirea și mersul cu colindatul fiind interzis. Deci populația în mod public nu putea să sărbătorească. Atitudinea puterii sovietice, a ideologilor dar și a savanților față de sărbătoare o putem identifica în cercetările etnografilor din RSS Moldovenească la tema sărbătorilor calendaristice.

Iu. Popovici în lucrarea „Sărbătorile moldovenești de Anul Nou” (Попович 1974) ne ajută să înțelegem esența transformărilor dorite de puterea sovietică în domeniul obiceiurilor calendaristice. Astfel cercetătorul menționează că: „Cercetând sărbătorile și obiceiurile tradiționale noi trebuie să evidențiem ce este mai de preț în ele, acumulat pe parcursul secolelor de istorie a dezvoltării societății, cu scopul, ca înlăturând pleava straturilor anti-populare, aduse de religie, de clasele dominante, ele să devină parte a frumuseții vieții noastre moderne. Analizând orice obicei, ceremonie, ritual sau sărbătoare trebuie să ținem minte că ritualul devine acțiune religioasă doar atunci când omul crede în puterea lui magică; și el pierde religiozitatea sa, când oamenii îl înțeleg ca element de înfrumusețare a modului de viață, a relațiilor sociale sau de familie,

ca formă de comunicare colectivă și de satisfacere a necesităților estetice și emoționale, debarasându-se desigur, de accesoriul religios” (Попович 1974: 5).

De aici desprindem esența transformării tradiției promovate de puterea sovietică, și crearea tradiției revoluționare. Lipsirea de semnificația magică și religioasă a obiceiurilor calendaristice, și interzicerea celor care nu puteau lipsi, ca de exemplu sărbătorirea Crăciunului, se urmărea transformarea obiceiurilor calendaristice în elemente decorative ale vieții cotidiene fără vreo simbolistică religioasă sau magică, care amestecate cu elemente de origine sovietică urmau să se transforme în sărbători sovietice cu elemente din cultura tradițională (înțeleasă ca națională de comuniști) și să contribuie la formarea unei noi identități. Cu toate că lucrarea este scrisă în linii mari în spiritul liniei ideologice, totuși este o analiză profundă sub aspect etnografic a obiceiurilor calendaristice de iarnă, fiind explicate originile istorice, simbolistica obiceiurilor și riturilor, asemănările cu tradițiile altor popoare.

Trebuie să remarcăm că studiile etnografice aveau drept obiectiv primordial să înregistreze și să demonstreze „transformările socialiste” care aveau loc în societate și pierderea treptată a tradițiilor „învechite” care stagnau, în vizunia ideologilor și propagandiștilor comuniști, dezvoltarea societății. Iu. Popov argumentează necesitatea cercetărilor etnografice ale obiceiurilor și tradițiilor într-un mod care urma să justifice interesul sau munca sa în fața autorităților, dar care ne ilustrează astăzi cauza cercetărilor: „Astfel, cercetarea istoriei apariției și evoluției tradițiilor și obiceiurilor, a specificului lor etnic, a concepțiilor filosofice, etice și sociale nu este obiectul curiozității inutile sau a interesului academic. Această cercetare este dictată de necesitățile reale ale zilei de azi – necesitatea luptei contra reminiscentelor religioase și de pătrundere în originile proceselor de muncă și a apariției acțiunilor solemne apărute pe parcursul timpului” (Попович 1974: 148). Atitudinea antireligioasă a autorului se manifestă prin faptul că cercetează obiceiurile și tradițiile de Crăciun din perspectivă istorică, în sensul că nu ar mai avea loc la data cercetării sale.

Și concluzia principală este că s-au păstrat într-o oarecare măsură doar obiceiurile de Anul Nou, deoarece ar fi avut o încărcătură religioasă și magică mai mică, în anii 1970 păstrându-se doar partea decorativă, formală a acestora (Попович 1974: 152-153). Afirmății care nu corespundeau realității, deoarece, după cum demonstrează documentele cu referire la activitatea Bisericii Ortodoxe, populația

manifesta un înalt nivel de religiozitate, sărbătorea Crăciunul și mergea cu colindul în pofida îngrădirilor și restricțiilor.

Moldova de la mijlocul anilor '50 era una dintre cele mai evlavioase republici ale Uniunii Sovietice. Înviorarea comună pentru toată URSS a vieții bisericești a atins apogeul în această republică mică, dar dens populată. Apogeul sentimentelor religioase și al religiozității ritualice s-a manifestat la oameni de toate vârstele. Împuternicitul Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe P. Romenski menționa că „datinile religioase, precum e botezul copiilor, cununia, înmormântarea și altele, sunt, de regulă, oficiate pretutindeni de către credincioși, aceasta se observă mai ales în sate”. La 7 ianuarie 1956, în ajunul Crăciunului, în multe sate, iar uneori și în orașe, copiii de vârstă școlară și tineretul au umblat pe la case cu colindul și îl slăveau pe Hristos. Împuternicitul Consiliului pentru treburile Bisericii din RSSM a observat personal că în satele Strășeni, Căpriana și chiar în orașul Chișinău tinerii și copiii mergeau cu colindatul (Pasat 2019: 239; Пасат 2010: 333). În lucrarea „Biserica ortodoxă și puterea sovietică în RSS Moldovenească (1940–1991)” și culegerea de documente „Ortodoxia în Moldova: puterea, biserica, credincioșii” cercetătorul V. Pasat aduce dovezi documentare că împuternicitul Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse în prima jumătate a anilor 1960 planifica și întreprindea acțiuni antireligioase, încerca să periclitizeze activitatea parohiilor prin diverse mijloace, planifica „încetarea completă”, iar apoi „reducerea la minimum” a unor astfel de ritualuri ca sfințirea caselor, „umblatul copiilor cu colindul pe la casele cetățenilor de sărbătorile religioase ale Crăciunului, Anului Nou, Bobotezei, Paștelui etc.” (Pasat 2019: 447).

De Crăciun organizațiile comuniste, instituțiile de învățământ, autoritățile locale supravegheau cu strictețe ca tinerii, adolescenții și copiii să nu meargă la biserică. Pentru aceasta se creau comitete speciale din activiști comuniști care erau trimiși la slujbele bisericești. De obicei acești oameni erau învățătorii din școli, ei trebuiau să urmărească copiii și să le condamne comportamentul la adunările pionierești. Cu toate acestea mulți oameni deschideau ușile pentru a primi colindători (Пономарев 2012: 222).

În afară de aceasta, materialele de teren culese în anii postbelici de folcloriști conțin numeroase colinde culese în anii 1944–1961, dar și în perioada de până în 1991. În cadrul expediției folclorice din anul 1948 au fost atestate un șir de colinde în satul

Lunga, Dubăsari (AF, f. 19, inv. 3, vol. 26, caiet 175), de asemenea și în anii de mai târziu, ceea ce demonstrează păstrarea și transmiterea tradiției (Vezi AF, f. 19, inv. 3, vol. 298, caiet 1, f. 181-183). Etnografii consemnează ritualurile și tradițiile de Anul Nou cu multe detalii. Este de la sine înțeles că copii participau de rând cu adulții la toate sărbătorile și ritualurile care aveau loc în sate. În materialele incluse în Arhiva Etnografică se menționează că: *În trecut a fost considerat important Crăciunul, ce era sărbătorit trei zile. De sărbătoare oamenii se pregăteau. Coceau turte cu miere, plăcinte. În ajunul Crăciunului pe la case umbla preotul căruia îi dădeau colaci* (AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 6, f. 7). În ziua de Anul Nou se mergea cu plugul, capra (AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 6, f. 8; f. 24, inv. 2, d. 23, f. 227). Etnografii sovietici înregistrau date referitoare la Anul Nou, sărbători calendaristice. Dar foarte rar sunt consemnate informații despre Crăciun și ritualurile de Crăciun. Totuși observăm în anul 1976 pe lângă fotografii ce ilustrează mersul cu Plugul și fotografii ale copiilor din satul Bădragi ce merg cu Steaua (AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 15, f. 126), dar sunt menționate că ar fi de Anul Nou. Deci, tradiția s-a perpetuat, tendința de a uni sărbătoarea de Crăciun cu Anul Nou a determinat etnografii să evite înregistrarea anumitor tradiții.

Copii din satul Bădragi cu Steaua (1976)
(AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 15, f. 126)

Până în anul 1981 s-au realizat puține înregistrări ale sărbătoririi Crăciunului. Totuși Colindele culese în anul 1968 de echipa de etnografi demonstrează că tradiția a persistat în pofida restricțiilor de a sărbători Crăciunul (AIPC, 1968, caiet 2, f. 53-57). În general etnografii aveau o atitudine atentă față de înregistrarea sărbătoririi Crăciunului, deoarece ar demonstra că propaganda ateistă este puțin eficientă. Începând cu anul 1981, se menționează direct că de rând cu tradițiile de Anul Nou: plugușorul, mersul cu capra, cu ursul, cu căluții, s-a mai păstrat și colindatul (de Anul Nou sau Crăciun), fiind înregistrate câteva colinde (AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 28, f. 244-255). De asemenea, în anul 1982 în satul Baraboi, Dondușeni, este consemnată sărbătorirea Crăciunului pe 25 decembrie pe stil nou și 7 ianuarie pe stil vechi. Această sărbătoare este considerată cea mai mare, se menționează în raportul etnografic. Sunt menționate numeroase detalii referitoare la pregătirea sărbătorii. În ce privește participarea copiilor sunt informații importante: „De Crăciun se mergea cu Steaua. Steaua era construită din carcasa unei site vechi, se făceau trei găuri, astfel ca steaua să aibă șase colțuri. Colțurile stelei erau confecționate din șindrila de 60 cm. Mijlocul stelei îl acopereau cu o țesătură subțire, apoi cu hârtie colorată. Din hârtie colorată era tăiată luna și stelele, care erau încheiate pe un fon argintiu. De asemenea erau încheiate soarele de culoare roșie și stelele mici. La colțurile stelei erau lipite bucăți de hârtie, iar la mijloc erau legate cu o panglică. De stea erau legați clopoței, și când se mergea cu ei, ei sunau. Copii ce mergeau cu Steaua colindau”. Textul colinzi este cel care este cunoscut și în ziua de astăzi.

*Steaua sus răsare
Ca o taină mare
Steaua strălucește
Și lumii vestește
Că astăzi Maria
Naște pe Mesia
În țară vestită
Betleem numită.*

Informatoarea Cojocari Eudochia menționează că „aceasta este una dintre multe colinde. Iar în trecut se colinda la fel ca azi”, adică în anul 1982 (AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 30, f. 151). Remarcăm că această tradiție s-a păstrat, ceea ce demonstrează că în RSSM s-a colindat întreaga perioadă din 1944 până la destrămarea Uniunii Sovietice. În satul Burlănești, Edineț sunt menționate detalii ale participării copiilor la Ajunul Crăciunului: „În Ajun și

în prima zi de Crăciun, preotul mergea prin sat, din casă în casă, citea rugăciuni că s-a născut Hristos. Ca de obicei el era însoțit de copii. Și când preotul intra în casă, ei îl așteptau și strigau:

*Ni-ha-ho
Dați colacul și ciorapul
Că vă strică boii pragul”.*

În prima zi de Crăciun se mergea cu Steaua și cu colinda. Iată textul unei colinde, auzită de la Zasu Evghenia:

*Sculați boieri mari
Florile dalbe
Că vă vin colindători
Florile dalbe
Nu vă vinu nici c-un rău
Vă venim cu Dumnezeu
Mâțâțal și-nfășățal.*

Când se mergea cu Steaua, întrebau: „Primiți steaua?”. Dacă răspunsul era pozitiv, atunci colindau. De asemenea este consemnat mersul copiilor cu „Ni-ha-ho” (AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 30, f. 155-156).

Sărbătorirea Crăciunului fiind interzisă, descurajată de organizațiile de partid și instituțiile de învățământ fiind exclusă din viața publică festivă, și a rămas în mediul privat ca o sărbătoare spirituală a celor care și-au păstrat credința dar și a celor care țineau la tradiții. Crăciunul a fost înlocuit cu Anul Nou doar în calendarul oficial și viața publică. În calendarul neoficial și religios Crăciunul a continuat să fie sărbătorit. În mediul familiei, al rudelor și prietenilor, mai mult în mediul rural, tradițiile de Crăciun nu au acceptat elemente moderne, ele s-au păstrat în forma de până la instaurarea puterii sovietice.

Ținem să menționăm că reinventarea tradiției: lichidarea tradiției vechi și inventarea unei tradiții revoluționare în unele cazuri, transformarea tradiției creștine în tradiție comunistă în alte cazuri, trebuia să contribuie la constituirea unei culturi – de tip sovietic. Sărbătorile de iarnă, pline de căldură, dragoste, prietenie dintre apropiați, umplute cu simboluri comuniste au fost transformate în sărbători sovietice. Anul Nou a fost transformat în sărbătoare revoluționară care trebuia să înlocuiască Crăciunul cu semnificație religioasă. Pomul de Crăciun a devenit Brad de Anul Nou, iar Moș Crăciun a fost înlocuit cu Moș Gerilă. Printre simbolurile utilizate la împodobirea „Bradului de Anul Nou” a apărut steaua cu cinci colțuri, alte jucării erau figurine de pionieri, soldați, muncitori, muncitoare sovietice etc.

De Crăciun, puterea sovietică urmărea cu strictețe ca tinerii și copiii să nu meargă la biserică și cu colindul. Elevii observați că merg la colindat sau la biserică erau discutați și criticați la adunările pionierești și comsomoliste. Transformarea tradiției a avut loc doar în calendarul oficial, din care cauza nu a putut influența decisiv formarea identității etnoculturale a tinerii generații din RSS Moldovenească. Constatăm că în pofida tuturor eforturilor depuse, calendarul tradițional nu a putut fi modificat. Aceste obiceiuri calendaristice au origini și semnificații ce țin de ciclul vieții și de credințele și reprezentările spirituale ale membrilor comunităților, care nu au putut fi modificate decât parțial. Cu toate interdicțiile, intimidările și criticile la adresa tradițiilor ca fiind reminiscențe burgheze, înapoiate, iar cele religioase – degradante etc., multe familii își deschideau ușile colindătorilor. În pofida propagandei ateiste agresive și a persecutării bisericii, atașamentul maselor largi ale populației față de tradiții și obiceiuri nu s-a lăsat distrus. Populația sărbătorea pe larg principalele sărbători creștine, în special Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, Paștele. În perioada postbelică, maturii reușeau să transmită copiilor credința în Dumnezeu. Durabilitatea tradițiilor în conștiința societății nu permitea dezlocuirea lor atât de rapidă, ele doar erau umplute parțial cu unele elemente cu caracter ideologic. Influența mediului – parțial a propagandei ateiste din partea școlii și organizațiilor de copii și cea religioasă din partea familiei – a format o atitudine duplicitară a atitudinii față de religie, impunându-i să urmeze în taină culturile religioase. Copiii cei mai vulnerabili în sensul influenței masive a propagandei s-au pomenit prinși între două lumi contradictorii: cea sovietică oficială și cea a mediului tradițional din care își trăgeau originea (familia, satul, rudele), valorile autentice în cele din urmă învingând din punct de vedere spiritual. În pofida prigoanei bisericii, atașamentul față de culturile și ritualurile religioase nu au putut fi învins. Chiar și unii comsomoliști sau comuniști săvârșeau unele ritualuri religioase, mergeau de sărbători mari la biserică etc.

Referințe bibliografice / References

Abecedar 1932: Abecedar. Pentru școlile moldovenești, Grupa 1. Alcătuit de: Onufrievici, Ignatovici, Moscalenco, Sandulenco; Comisariatul narodnic de instrucții al RASSM. Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei.

Arhiva Folclorică (AF), f. 19, inv. 3, vol. 26, caiet 175. <https://folkloricarchival.ich.md>

Arhiva Folclorică (AF), f. 19, inv. 3, vol. 298, caiet 1. <https://folkloricarchival.ich.md>

Arhiva Institutului Patrimoniului Cultural (AIPC), 1968, caiet 2.

Arhiva Organizațiilor Social Politice (AOSP), f. 51, inv. 3, d. 25.

Arhiva Științifică a Academiei de Științe a Moldovei (AȘ AȘM), f. 24, inv. 2, d. 28.

AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 15.

AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 30.

AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 10.

AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 23.

AȘ AȘM, f. 24, inv. 2, d. 6.

Pasat V. 2019. Biserica ortodoxă și puterea sovietică în RSS Moldovenească (1940–1991). Chișinău: Cartier.

Scînteia Leninistă, 1931, nr. 1.

Scînteia Leninistă, 1940, nr. 1.

Scînteia Leninistă, 1947, nr. 1.

Scînteia Leninistă, 1947, nr. 12.

Scînteia Leninistă, 1957, nr. 12.

Пономарев Е. Г. 2012. История детства (1945–1964 гг.): возрождение страны и мечты о коммунизме антропологический аспект): Хрестоматия. Ставрополь: Изд-во СГПИ. / Ponomarev E. G. 2012. Istoriia detstva (1945–1964 gg.): vrozozhdenie strany i mechty o kommunizme antropologicheskii aspekt): Khrestomatia. Stavropol': Izd-vo SGPI.

Культура 1975: Культура Молдавии за годы Советской власти. Т. 1. Ч. 1. Развитие культуры в Молдавской АССР. Кишинев. / Kul'tura Moldavii za gody Sovetskoi vlasti. T. 1. Ch. 1. Razvitie kul'tury v Moldavskoi ASSR. Kishinev.

Лазарев А. М., Зеленчук В. С. 1977. Молдаване: Очерки истории, этнографии, искусствоведения. Кишинев: Штиинца. / Lazarev A. M., Zelenchuk V. S. 1977. Moldavane: Ocherki istorii, etnografii, iskusstvovedeniia. Kishinev: Shtiintsa.

Пасат В. 2010. Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1953–1960. Т. 2: Собрание документов в 4-х тт. Москва: Росспэн. / Pasat V. 2010. Pravoslavie v Moldavii: vlast', tserkov', veruiushchie. 1953–1960. T. 2: Sobranie dokumentov v 4-x tt. Moskva: Rosspen.

Попович Ю. 1974. Молдавские новогодние праздники (XIX – начало XX в.). Кишинев: Știința / Popovich Iu. 1974. Moldavskie novogodnie prazdniki (XIX – nachalo XX v.). Kishinev: Știința.

Сальникова А. А. 2011. История елочной игрушки, или Как наряжали советскую елку.

Москва: Новое литературное обозрение. / Sal'nikova A. A. 2011. Istoriia elochnoi igrushki, ili Kak nariazhali sovetskuiu elku. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie.

Notă

*Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului: „Evoluția tradițiilor și procesele etnice în Republica Moldova: suport teoretic și aplicativ în promovarea valorilor etnoculturale și coeziunii sociale” / 20.80009.1606.02.

Adrian Dolghi (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Адриан Долгий (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Adrian Dolghi (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: addolghi@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6770-6890>